

Tomasz Maliszewski

SZWEDZKO-POLSKIE KONTAKTY OŚWIATOWE W LATACH 1945–1989: CASUS EDUKACJI DOROSŁYCH

Wprowadzenie

W niniejszym szkicu zaprezentowane zostaną wybrane związki Polaków i Polaków ze szwedzkimi instytucjami i organizacjami oświaty dorosłych od zakończenia II wojny światowej do czasów upadku PRL-u. Poruszonych zostanie kilka aspektów polsko-szwedzkich związków w tym zakresie. Z jednej strony analizie poddane zostaną relacje zachodzące pomiędzy szwedzkimi podmiotami oświaty dorosłych a emigrantami z Polski, którzy wzięli swoją przyszłość z osiedleniem się w latach 1945–1989 na terenie naszego północnego sąsiada, z drugiej zaś ukazane zostaną stosunkowo liczne życia społecznego po obu stronach Bałtyku szwedzkie i polskie instytucje edukacyjne dla dorosłych.

System oświaty dorosłych odgrywał (i odgrywa nadal) kluczową rolę w przygotowaniu do życia w nowym środowisku społecznym. Umożliwiał on bowiem znacznej części imigrantów przybywających rokrocznie do Szwecji z całego niemal świata adaptację do nowych realiów. Wydaje się to o tyle oczywiste, że już w pierwszych miesiącach pobytu należało ich wyposażać w najważniejsze informacje o społeczeństwie szwedzkim i głównych zasadach jego funkcjonowania. To placówki oświaty dorosłych powinny były zagwarantować podstawowe przygotowanie w zakresie realiów życia i języka szwedzkiego (najlepiej z elementami historii i kultury gospodarzy). Kolejnym ważnym zadaniem była też weryfikacja dotychczasowych doświadczeń życiowych nowo przybyłych – a zwłaszcza ich przygotowania zawodowego (bardzo często istniała potrzeba jego korekty, uzupełnienia, a nawet całkowitego przekwalifikowania, aby mogli oni sprostać miejscowym warunkom zatrudnienia) (Pólturzycki 1998; Ismailov & Maliszewski 2004). Odpowiednia do wymienionych zadań polityka oświatowa w tym zakresie prowadzona przez skoordynowane i powiązane ze sobą agendy oświaty dorosłych była więc w Szwecji niezbędna. Podczas analizy danych z różnych lokalnych placówek formalnej oświaty dorosłych wyłania się obraz dużego wysiłku edukacyjnego, jaki kierowały one (i kierują nadal) w stronę przybyszów z innych krajów. Pośrednio są też informacją, jak wielki wysiłek organizacyjny i finansowy wynika dla całego społeczeństwa szwedzkiego, zwłaszcza w ostatnich dekadach w związku ze zgłoszonymi przez szwedzkich polityków – głównie ze względów ideologicznych (ale też i ekonomicznych) – na przełomie lat

czterdziestych i siedemdziesiątych XX wieku postulatami internacjonalizacji społeczeństwa i będącą jej społecznym efektem powinnością budowy państwa wielokulturowego (Andersson 1996, s. 283).

Wydaje się słusznym, aby rozważania, dotyczące relacji szwedzko-polskich rozpocząć też choćby krótką refleksją na temat szwedzkich rozwiązań jako źródła inspiracji dla rodzimej oświaty dorosłych. Jest bowiem wyliczająco udowodnione, że szwedzkim tradycjom oświaty niezależnej – płynącym stamtąd inspiracjom wiele zawdzięczają na przykład polskie uniwersytety ludowe i robotnicze z okresu dwudziestolecia międzywojennego, jak również przynajmniej niektóre koncepcje samokształceniowe rozwijane na polskim gruncie przez cały wiek XX (Bron-Wojciechowska 1986, s. 96–98; Maliszewski 2008, pass.).

Dodajmy również, że pierwsze kontakty pomiędzy Polakami a podmiotami szwedzkiej oświaty dorosłych miały miejsce, kiedy to po upadku powstania styczniowego do Królestwa Szwecji dotarła grupa polskich emigrantów. W utworzonym w Sztokholmie na fali poparcia dla polskich powstańców Komitecie Pomocy Polsce działali m.in. znani prekursorzy szwedzkiej oświaty dorosłych August Sohlman i Harald Wieselgren związani bardzo mocno z Nordyckim Stowarzyszeniem Narodowym (*Nordiska Nationalföreningen*) – mającym wielkie znaczenie w szerzeniu narodowej oświaty i kultury oraz pierwszym szwedzkim Uniwersytetem Ludowym w Hvilan k. Åkarp (zał. 1868). Wśród osób wspierających sprawę polską w tym czasie zauważyć również można było mianego szwedzkiego wydawcę i oświatowca Larsa J. Hierte, mającego kontakty ze słynną placówką oświaty dorosłych założoną przez Otto Wilhelma Ålunda w Herrestad (do dzisiaj funkcjonującą jako *Lunnevad folkhögskola*) (Ugglą 1991, s. 85–86; Tengberg 1968, s. 93–102 i s. 116).

Do czasu wybuchu II wojny światowej nie były to związki zbyt intensywne, niemniej da się znaleźć przynajmniej kilka interesujących ilustracji związków polskich ze szwedzkimi podmiotami oświaty pozaszkolnej w kolejnych dekadach. I tak np. szwedzkie idee niezależnej oświaty dorosłych (*folkbildning*) były znane i cenione w kręgach działającego w Sztokholmie Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, które stanowiło namiastkę późniejszego przedstawicielstwa handlowego Polski na terenie Królestwa Szwecji. Świadczyć o tym może m.in. fakt zgłoszenia w 1917 roku projektu zorganizowania kursów dla dorosłych przeznaczonych dla polskich pracowników Towarzystwa wzorowanych na kołach samokształceniowych wg założeń Oscara Olssona i koncepcjach dydaktycznych *folkhögskola* (o czym przypominał przed kilkunastu laty prof. Andrzej Nils Ugglą z Uniwersytetu w Uppsali podczas międzynarodowej konferencji nt.: „Emigracja polska w Skandynawii”, Lublin, listopad 1996, UMCS –KUL) (por.: Michalik 1997, s. 429–431). Wydają się o tym świadczyć także z polską brzmiące nazwiska w wykazach uczestników kursów niektórych szwedzkich instytucji oświaty dorosłych z lat 1918–1939 – jak np.: Jerzy (przez „rz”) Einhorn, Märta Jakobowsky, P. Kraiski, Lecinski czy A. Wolodzko (mimo iż – zastrzeżmy – tak naprawdę zachowane źródła uniemożliwiają jednoznaczne stwierdzenie, że

były to osoby o polskim rodowodzie) (Burgman 1987, s. 249–253; Maliszewski 1999, s. 207–208).

Przybysze z Polski a szwedzkie placówki oświaty dorosłych

W okresie II wojny światowej, mimo prowadzonej przez Sztokholm polityki ustępstw wobec Niemców na początku wojny oraz lęku przed zalewem uciekinierami z ogarniętej konfliktami Europą, na terenie Szwecji znalazło schronienie duża grupa Polaków. Gdy w 1938 roku, u progu wojny Polonii szwedzka liczyła ok. 500–600 osób, to jesienią 1945 roku na terenie Królestwa przebywało na stałe i czasowo aż 15 tys. naszych rodaków (Och 1997, s. 244).

Wybuch wojny spowodował wyraźny wzrost sympatii środowiska szwedzkiej oświaty dorosłych kierowanego w stronę Polski i Polaków zaatakowanych przez hitlerowskie Niemcy i Rosję Sowiecką. Jesienią 1939 roku niektóre placówki poświęciły sytuacji w Polsce (i w Europie) odrębne zajęcia czy specjalnie zwołane w tym celu zebrania (np. UL w Ludwiku, 19 września 1939 roku) (por.: Brunnsviks Folkhögskola 1940, s. 14). Trzeba przyznać, że zdecydowana większość środowisk oświaty dorosłych oceniła atak na Polskę i inne kraje bardzo negatywnie. Podobne spotkania pojawiały się również w kolejnych miesiącach i latach, choć generalnie treści dotyczące wojny nie występowały zbyt często w oficjalnych programach realizowanych przez instytucje edukacyjne ze względu na ogłoszoną neutralność polityczną Królestwa Szwecji.

Historia szwedzkiej oświaty dorosłych miała swój – praktycznie nieznamy – polski epizod, będący bezpośrednim skutkiem II wojny światowej. W drugiej połowie lat czterdziestych XX wieku działał bowiem na terenie Szwecji w obozie przejściowym zorganizowanym w miejscowości Örebro polski kompleks edukacyjny przeznaczony dla Polaków, którzy przybyli tam z niewoli niemieckiej. Funkcjonował on od jesieni 1945 roku i składał się z czterech odrębnych instytucji edukacyjnych dla dorosłych: szkoły powszechnej, gimnazjum ogólnokształcącego, liceum matematyczno-przyrodniczego i Polskiego Uniwersytetu Ludowego (*Polsk folkhögskola*). Udało się też skompletować grono pedagogiczne składające się z polskich nauczycieli. Zaczęło do nich uczęszczać w 1945 roku stu sześćdziesięciu słuchaczy, spośród których aż siedemdziesiąt sześć osób zdecydowało się na naukę w uniwersytecie ludowym. Szkoła powszechna, gimnazjum i liceum realizowały program przedwojennej polskiej szkoły jędrzejewiczowskiej (Later-Chodyłowa, s. 624), natomiast *Polsk folkhögskola* – otwarta w dniu 17 października 1945 roku – proponowała swoim słuchaczom dwa rodzaje kursów: o profilu społeczno-politycznym i o profilu matematyczno-przyrodniczym. Po zakończeniu pierwszego semestru w marcu 1946 roku, do dalszej nauki w Uniwersytecie przystąpiło sześćdziesięciu słuchaczy. Program normalnego kursu uzupełniono intensywną nauką języków szwedzkiego i angielskiego, co było zrozumiałe – gdyż większość uchodźców nie zamierzała wracać do kraju.

Kompleks był do końca stycznia 1946 roku finansowany ze środków Polskiej Opieki Społecznej, a następnie przez Dział Oświaty Przejściowej Komisji Skarbu (A.S. 1946, s. 10–11; Maliszewski 2001, s. 115–117).

Ostatecznie po akcjach repatriacji i reemigracji na terenie Szwecji zamieszkiwało w końcu lat czterdziestych XX wieku około 3,5 tys. Polaków. W latach pięćdziesiątych ich liczba wzrosła jedynie nieznacznie (Dorniak 1978, s. 49). Od tej pory nazwiska Polaków zaczęły pojawiać się stale na listach uczestników kursów tamtejszych instytucji oświaty dorosłych.

Kolejna duża fala emigrantów z Polski dotarła do Szwecji w końcu lat sześćdziesiątych. Była to tzw. emigracja marcowa. Jej liczebność szacowano na 2 do 5 tys. osób (Och 1997, s. 245). Emigracja żydowska z Polski po 1968 roku nie zasilila jednak szeregów słuchaczy szwedzkiej oświaty dorosłych. Wpłynęło na to kilka elementów. Z jednej strony byli to już ludzie zawiązani wiekowo, z drugiej zaś – wysoki poziom wykształcenia tej fali emigracyjnej, dużo wyższy niż średni poziom wykształcenia społeczeństwa szwedzkiego w tym okresie – nie wymagał tej formy uzupełniania wiedzy (Ellicki 1984, s. 51–61).

Wzrost zainteresowania sprawami polskimi w szwedzkich placówkach oświaty dorosłych dał się zauważyć w latach siedemdziesiątych i w początkach lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Wówczas to na fali zainteresowania i sympatii dla polskich zrywów robotniczych, ruchu „Solidarność”, a następnie niezgody na wprowadzenie przez gen. Jaruzelskiego stanu wojennego na terenie Polski, w wielu placówkach odbyły się zajęcia i spotkania na temat wydarzeń w kraju południowego sąsiada Szwecji. Problematyka polska na pewien czas stała się niezwykle popularna zwłaszcza w tamtejszym środowisku uniwersytetów ludowych. W niektórych z *folkhögskolor* – zwłaszcza tych, które posiadały linie kształcenia w zakresie stosunków międzynarodowych przygotowano nawet Dni Polskie, jak np. w *Valla folkhögskola* (Maliszewski 2001, s. 118).

W latach osiemdziesiątych – głównie za sprawą Uniwersytetu w Linköpingu – podejmowano również próby prowadzenia badań nad Polakami w uniwersytetach ludowych i ich potrzebami edukacyjnymi Polaków osiadłych w Szwecji i możliwościami ich zaspokajania przez tamtejsze placówki oświaty dorosłych – a zwłaszcza uniwersytety ludowe (Preis 1983; Wojtowicz 1983a; Wojtowicz 1984, s. 38–48). Zgłaszano też postulat zorganizowania w którymś z uniwersytetów ludowych linii dla polskich imigrantów lub choćby piętnastotygodniowych kursów krótkoterminowych, skupiających Polaków zamieszkałych w Szwecji. Problematykę taką poruszono np. podczas seminarium pt.: „Om folkhögskole Verksamheter för Polacker i Sverige” zorganizowanym w Göteborgu i Viskadalen w końcu października 1983 r. Dyskutowano wówczas również sylwetkę optymalnego adresata oraz ewentualny program polskiego kursu (Wojtowicz 1983b, s. 40–42; Wojtowicz 1984, s. 79–83; Kapellner 1984).

Bardzo poważnie dyskutowano też sprawę powołania niezależnej placówki oświaty dorosłych dla przybyszów z krajów słowiańskich. Prace nad tą

koncepcją Panslawistycznego (Słowiańskiego) Uniwersytetu Ludowego – z dużym udziałem imigrantów z Polski zarówno po stronie słuchaczy, jak i potencjalnych wykładowców – trwały w latach 1983–1984. Sprawa *Slovak folkhögskola i Sverige* została np. szeroko zreferowana przez Hansa Hovenberga na wspólnym posiedzeniu SFHL, SFEF i przedstawicieli innych szwedzkich agend i władz oświaty dorosłych w Sztokholmie w dn. 18 maja 1983 r. (SFEF Rapport 1983). Kulminacyjnym punktem zabiegów wokół utworzenia PUL stało się seminarium „Om socio-pedagogiska aspekter på Sverige-polska minoritetens bildningsbehov” zorganizowane w Uniwersytecie w Linköpingu w dn. 16 maja 1984 r. (Wojtowicz 1984). Sprawą starano się również zainteresować szwedzkie środowiska akademickie oraz działające w uniwersytetach ludowych związki: pracowniczy SFHL (*Svenska folkhögskolans lärarförbund*) i studencki SFEF (*Sveriges folkhögskolestuderandeförbund*). Niestety wszystkie proponowane rozwiązania pozostały jedynie w sferze projektów. Prawdopodobnie były przedczesne jak na ówczesne szwedzkie realia, a może też autorom projektów nie starczyło determinacji w wprowadzaniu ich w życie (Maliszewski 2001, s. 119–120).

Tak więc mimo zaawansowanych koncepcyjnie projektów nie udało się niestety instytucji oświaty dorosłych przeznaczonej wyłącznie dla Polaków w latach osiemdziesiątych, kiedy były na to największe szanse, ubiegłego stulecia zorganizować. Nasi rodacy, którzy trafiali do Szwecji w tych latach, mogli jednak odczuć wzrost elastyczności oferty edukacyjnej poszczególnych placówek. Zarówno uniwersytety ludowe (*folkhögskola*), jak i placówki municipalnej oświaty dorosłych (np. komunalne wieczorowe szkoły dla dorosłych – *komunala vuxenutbildningen*) – samodzielnie lub we współpracy z innymi instytucjami – otwierały liczne kursy języka szwedzkiego i wiedzy o społeczeństwie dla imigrantów i uchodźców z innych krajów, w tym z Polski. Trend ten był zgodny z założeniami szwedzkiej polityki internacjonalizacji i z takich zajęć skorzystało również wielu naszych rodaków. Dla niektórych z nich pobyt w *Komvux* czy *folkhögskola* był pierwszym kontaktem z tamtejszą rzeczywistością (Pólturzycki 1998).

Godny podkreślenia jest fakt, że w szwedzkich instytucjach oświaty dorosłych znalazła pracę pewna grupa emigrantów z Polski – zwłaszcza tych z wykształceniem akademickim zdobytym na polskich uczelniach. Niektórzy z nich zdobyli nawet szwedzkie specjalistyczne wykształcenie w tym kierunku na studiach dla nauczycieli niezależnej oświaty dorosłych (*folkbildning*) w Centrum Oświaty Dorosłych (*Vuxenutbildningscentrum*) Uniwersytetu w Linköpingu w środkowej Szwecji (Boozon 2005, s. 265–272). Według szacunków u progu lat dziewięćdziesiątych w tym segmencie oświaty dorosłych pracowało przynajmniej kilkudziesięciu nauczycieli – Polaków, którzy byli zatrudnieni w kilkunastu różnych uniwersytetach ludowych (np. w *Kvarnby folkhögskola* zatrudnionych było aż troje polskich nauczycieli) (Hall 1998, s. 140).

Komitet Polski – *Svenska folkhögskolans Polenkommitté* (1961–1968)

Kolejnym ciekawym aspektem wzajemnych relacji oświatowych w czasach PRL-u jest współpraca szwedzkich i polskich internatowych uniwersytetów ludowych. Jej początki datują się od lat sześćdziesiątych XX wieku. Współpraca została bowiem nawiązana w 1961 roku z inicjatywy związku SFHL. Wśród szwedzkich inicjatorów wspólnych działań należałoby wymienić m.in. znanych tamtejszych oświatowców: Folke Albinsona, Hansa Hovenberga i Karin Lindblom (Hovenberg 1996, s. 12). Zaprosił on na dyskusję o możliwych formach współdziałania delegację polskich środowisk oświaty dorosłych. W kilkudniowej wizycie studyjnej w szwedzkich instytucjach wzięło udział ośmiu oświatowców z Polski. Podczas tego pierwszego w historii oficjalnego spotkania polscy goście zapoznali się z formami pracy oraz założeniami organizacyjnymi szwedzkich placówek. W roku 1962 Szwedzi odwiedzili Polskę z rewizytą. Po wstępnym rozpoznaniu sytuacji po obu stronach Bałtyku okazało się, że szczególnie owocna może stać się współpraca środowisk szwedzkich i polskich uniwersytetów ludowych (Hovenberg 1996, s. 12–13). W tym czasie, dla zinstytucjonalizowania kontaktów i dalszego koordynowania wspólnych działań środowiska *folkhögskolor* z polskimi partnerami (materiały archiwalne nt. początków współpracy zachowały się w *Tjänstemannarörelsens arkiv och museum* w Sztokholmie – zbiór SFHL, wyd. A 7, Vol. 2), powołano w ramach struktur organizacyjnych SFHL Komitet Polski (*Svenska folkhögskolans Polenkommitté*).

Wydaje się, że w historii szwedzkich uniwersytetów ludowych była to sytuacja wyjątkowa. Nie było bowiem w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku przypadku powołania jakiegokolwiek innego komitetu narodowego, którego zadaniem miałyby być koordynacja współpracy z placówkami oświaty dorosłych innego państwa. Trend powoływania agend do współpracy z poszczególnymi krajami pojawił się bowiem dopiero w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. W tym sensie pierwsze kontakty pomiędzy polskimi i szwedzkimi uniwersytetami ludowymi miały charakter prekursorski, wyprzedzający o około dziesięć lat okres, kiedy takie rozwiązania organizacyjne stały się bardziej powszechne. Generalnie wówczas wszystkimi sprawami międzynarodowymi SFHL zajmował się *Internationella kommittén*, który koordynował i organizował współpracę szwedzkich uniwersytetów ludowych z wszystkimi innymi krajami. Jedynie dla spraw polskich powołano odrębny komitet, co sugeruje, że kontakty oświatowe z krajem „za żelazną kurtyną” miały być traktowane w sposób specyficzny – prestiżowy, ale i delikatny. Wydaje się bowiem niemożliwym, aby pewne impulsy i sugestie do nawiązania współpracy oświatowej z Polską nie wypłynęły wówczas ze szwedzkich kręgów rządowych. Mimo iż nie natrafiono na jakikolwiek ślad takich inspiracji w szwedzkich archiwaliach, sugerowali to jednak wyraźnie w udzielonych autorowi wywiadach niektórzy z ówczesnych liderów szwedzkiej *folkbildning* (Wywiad 4; Wywiad 5).

Ustalono różne formy współpracy. Oprócz regularnych seminariów spotkań i kilkudniowych wizyt studyjnych po obu stronach Bałtyku przyjęto, że szwedzkie uniwersytety ludowe będą rokrocznie zapraszały do siebie czołowych nauczycieli uniwersytetów ludowych w Polsce na kilkumiesięczny pobyt. Zakładano, że w czasie jego trwania będą oni mieli okazję do zapoznania się z funkcjonowaniem *folkhögskolor* od środka oraz – do poznania podstaw języka szwedzkiego i elementów kultury. Przyjęto też, że na podobnych zasadach do odradzających się po 1956 roku polskich uniwersytetów ludowych będą jeździli Szwedzi. Wymianę rozpoczęto od roku oświatowego 1963/1964. Grupę pierwszych polskich stypendystów stanowili: B. Gugulski, J. Marzec, T. Místewicz i R. Siuda, który ostatecznie zastąpił wymienianego wcześniej w korespondencji B. Szarleję. Zostali oni zaproszeni na okres od 1 sierpnia 1963 roku do 31 maja 1964 roku (TAM, 27-05-1963; Místewicz 1964, s. 61–64). Do współpracy w organizowaniu pobytu polskich oświatowców zaproszono Towarzystwo Szwedzko-Polskie (*Svensk-polska föreningen*) ze Sztokholmu (TAM, 30-05-1963), a do Instytutu Szwedzkiego (*Svenska Institutet*) zwrócono się o wsparcie finansowe całego przedsięwzięcia (TAM, 05-07-1963). Wsparcie to zresztą uzyskano (TAM, 02-09-1963). Ustalono też ostatecznie listę pierwszych czworga stypendystów szwedzkich, którzy odwiedzą polskie uniwersytety ludowe. Zostali nimi B. Alm, J.A. Stoltz, J. Ludvigsson i K. Lindholm (TAM, 16-06-1963; /szym/ 1963). Owocna współpraca wraz z wymianą stypendystów trwała do 1968 roku. Jej znaczenie doceniano po obu stronach Bałtyku. Łącznie w kolejnych latach oświatowych wymieniono pięć czteroosobowych grup słuchaczy, zrealizowano kilka seminariów, odbyto parę wizyt studyjnych (S.W. 1966, s. 134; Oleksy 1966, s. 25–26; Babinicz 1968, s. 163–164). Wydawało się, że oświata dorosłych stała się jedną z ważnych wizytówek współpracy dla polityków Królestwa Szwecji i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. O prestiżowym traktowaniu tej kooperacji przez stronę szwedzką świadczy fakt, że *Komitet Polski* liczył w początkach 1967 roku aż osiemnaście osób, a w jego skład wchodził nie tylko działacze SFHL oraz przedstawiciele dwunastu biorących udział we współpracy z Polską placówek oświaty dorosłych, ale również znany polityk G. Andersson – ombudsman Towarzystwa Szwedzko-Polskiego oraz J. Walldén – dyrektor naczelny Instytutu Szwedzkiego, jednej z najważniejszych oficjalnych agend rządowych powołanych do współpracy z zagranicą (zał. *Polenkommitté*, [w:] Hedberg 1967).

Latem 1968 roku Szwedzi jednak nagle wycofali się ze współpracy. Bezpośrednią przyczyną tego kroku był udział polskich wojsk w radzieckiej agresji na Czechosłowację. Dla strony szwedzkiej okazał się on szokiem – zwłaszcza u schyłku lat sześćdziesiątych, kiedy w ostatnim dziesięcioleciu współpraca polsko-szwedzka na wielu płaszczyznach zaczęła układać się niemal wzorcowo. (Nie zachowały się w archiwach szwedzkich i polskich w protokołach z posiedzeń *Polenkommitté* żadne dokumenty, które świadczyłyby o tym, że na decyzję o zawieszeniu współpracy w zakresie oświaty dorosłych miały również wpływ krytyczne uwagi na temat polskiego antysemitar-

mu związane z wydarzeniami 1968 roku. Nie należy wykluczać jednak i tych motywów, gdyż szwedzkie środki masowego przekazu bardzo krytycznie odniosły się do wydarzeń marcowych w Polsce, co było m.in. przyczyną odwołania wizyty premiera Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Królestwie Szwecji w czerwcu 1968 roku (Dorniak s. 61)).

W trybie nadzwyczajnym zwołano wówczas na 26 sierpnia 1968 roku do Sztokholmu posiedzenie *Polenkommitté SFHL*, na którym zadecydowano w związku z wydarzeniami praskimi o natychmiastowym zerwaniu umowy dotyczącej współpracy pomiędzy szwedzkimi placówkami oświatowymi a Polską. Było to również jednoznaczne z wypowiedzeniem umowy stypendialnej z partnerem polskim. Grupy stypendystów polskich i szwedzkich zakwalifikowane do wyjazdu na rok oświatowy 1968/1969 nie zostały już wymienione. Podczas nadzwyczajnego spotkania przygotowano także ostry protest, który rozpowszechniono w formie oficjalnego komunikatu w trzech wersjach językowych: szwedzkiej, angielskiej i niemieckiej (TAM, 26-08-1968).

Mimo wstrzymania oficjalnej współpracy Komitet Polski nie od razu zawiesił swoją działalność. Jego działalność zamarła ostatecznie w 1971 roku. Jeszcze przez kilka lat niektórzy jego członkowie na własną rękę podejmowali współpracę z poszczególnymi polskimi placówkami oświaty dorosłych np. w woj. szczecińskim. Przykładem takiej współpracy mogą być kontakty utrzymywane przez stronę szwedzką z Uniwersytetem Robotniczym w Starogardzie Szczecińskim (Sundberg 1970, s. 265).

Klub Polski – *Svenska folkhögskolans Polen Klubb* (1974–1981)

Przerwa w kontaktach instytucji oświaty dorosłych na szczeblu centralnym trwała sześć lat. Oficjalną kooperację wznowiono bowiem dopiero w roku oświatowym 1974/1975. Po stronie szwedzkiej pilotowały sprawy Szwedzki Związek Nauczycieli Uniwersytetów Ludowych (SFHL) – mający doświadczenie z poprzedniego okresu współpracy oraz Szwedzki Związek Słuchaczy Uniwersytetów Ludowych (SFEF). Koordynacją programu zajęł się specjalnie powołany w tym celu *Svenska folkhögskolans Polen Klubb* (Klub Polski). Organizowali go już jednak inni działacze oświatowi. W skład Komitetu Wykonawczego weszli: Gunnar Lind (*Eslövs folkhögskola*), Sven Gressbög (*Katerinebergs folkhögskola*) oraz Hans Hovenberg jako jego przewodniczący. Po stronie polskiej sygnatariuszem programu współpracy dwustronnej był Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej a koordynatorem został Mieczysław Lasa, reprezentujący Radę Główną Uniwersytetów Ludowych przy ZSMW (Roselius 1997, s. 12; Hovenberg 1996, s. 12–13).

Zakres kontaktów i wspólnych przedsięwzięć nawiązywał do programu realizowanego jeszcze w czasach istnienia *Svenska folkhögskolans Polenkommitté* w latach sześćdziesiątych. Zaplanowano wspólne seminaria, wizyty stażowe oraz – dodatkowo – rozwinięto program współpracy o wymianę specjalistycznej literatury i informacji na temat prac badawczych prowadzonych w obu krajach w zakresie andragogiki (Hovenberg 1976, s. 238–239).

Wraz z rokiem edukacyjnym 1975/1976 reaktywowano również wymianę czteroosobowych grup stypendystów na roczne pobyty w uniwersytetach ludowych obu państw. Z inspiracji Hansa Hovenberga postanowiono jedną każdorazowo rozpoczynać stypendia wstępnym szwedzko-polskim kursem językowym organizowanym w *Fridhems folkhögskola* w Svalöv dla całej ósemki przyszłych stypendystów. Było to nowe rozwiązanie w stosunku do wymiany stypendialnej z poprzedniego okresu. Kurs trwał sześć tygodni (pierwszy z nich odbył się w sierpniu i wrześniu 1975 r.) i dopiero po nim następował wyjazd stypendystów do poszczególnych placówek w obu krajach (Hovenberg 1976, s. 239). Dodajmy, że taka formuła wymiany stypendialnej przetrwała bez większych modyfikacji aż do przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku.

Udana i owocna współpraca pomiędzy uniwersytetami ludowymi Polski i Szwecji wznowiona w połowie lat siedemdziesiątych XX wieku zasługuje tym bardziej na uwagę, że *folkhögskolor* znacznie rozwinęły współpracę międzynarodową od końca lat sześćdziesiątych w związku ze wspomnianą już na początku artykułu koncepcją otwarcia państwa szwedzkiego na świat i polityką internacjonalizacji prezentowaną przez rząd Olofa Palme. Głównymi kierunkami międzynarodowej aktywności w zakresie oświaty dorosłych stały się wówczas (poza Skandynawią) kraje afrykańskie i latynoamerykańskie (Roselius 1984). W tym sensie „kierunek polski” miał od momentu wznowienia współpracy istotnych konkurentów w postaci państw tamtych obszarów. Kooperacja z instytucjami polskimi była więc w latach siedemdziesiątych XX wieku już nie dominującym jak w uprzedniej dekadzie a jednym z wielu nurtów aktywności zagranicznej środowiska *folkhögskolor*, aczkolwiek – zaznaczmy – był to nurt zauważalny i ważny.

Kolejna przerwa w zinstytucjonalizowanej współpracy pomiędzy polskim i szwedzkim środowiskiem oświaty dorosłych nastąpiła po wprowadzeniu przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku. Za sprawą postanowień Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego nastąpiły wówczas drastyczne ograniczenia wszelkich kontaktów międzynarodowych.

Rada Uniwersytetów Ludowych ZSMP – SFHL (1983–1990)

Podkreśliłmy jednak, że strona szwedzka wykazała tym razem dużo większą powściągliwość niż w roku 1968 i zadeklarowała chęć „natychmiastowego wznowienia kontaktów, kiedy stanie się to politycznie możliwe” (Wywiad 2). Utrzymanie dwustronnego programu współdziałania w zakresie oświaty dorosłych było postulowane również przez Polaków. Postulat taki zgłaszał zwłaszcza Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, w którego gestii znajdowały się wówczas polskie internatowe uniwersytety ludowe. We wrześniu 1983 roku w Wierchosławicach Prezydium Zarządu Głównego ZSMP uwzględniło nawet sprawę dalszej współpracy ze Skandynawią w przyjętej uchwale (SPUL, 1983-1983).

Stosunkowo szybko – bo w II połowie 1983 roku – przygotowano po stronie polskiej propozycję, dotyczące dalszej współpracy z oświatowcami szwedzkimi. Konieczność jej kontynuacji uzasadniano w przygotowanym wówczas specjalnie studium nt. współpracy: „Istnieje potrzeba wzmocnienia kontaktów ze Skandynawią na płaszczyźnie uniwersytetów ludowych. W Polsce placówki te mają wieloletnią tradycję i dorobek, a obecnie znajdują się w ciągłym impasie i poszukiwaniu strukturalnych rozwiązań. Kolebką uniwersytetów ludowych jest Skandynawia, a najpotężniej rozwinięty jest na UL w Szwecji”. Postanowiono po raz kolejny zwrócić się do Szwedzkiego Związku Nauczycieli Uniwersytetów Ludowych (SFHL), który był „od lat naszym partnerem” oraz – który „ściśle współpracuje z Ministerstwem Oświaty [szwedzkim – przyp. T. M.] i ma wypracowane formy działalności”. Nie bez znaczenia był też fakt, że „od lat przedstawicielem sekcji problemów pedagogicznych, kształcenia, badań i współpracy zagranicznej jest znający język polski Hans Hovenberg” (ZG ZSMP 1983, s. 1–5).

Natomiast nie wzbudził zaufania ZG ZSMP drugi z dotychczasowych szwedzkich partnerów zaangażowanych w prace Klubu Polskiego, czyli związek słuchaczy SFEF, mimo iż mogłoby się wydawać, że właśnie on był odpowiednim partnerem dla polskiej organizacji młodzieżowej. Analitycy ZSMP uważali bowiem, że „jest [on] organizacją młodą i brak w nim ustabilizowanej kadry działaczy, a kierunek polityczny jest nieokreślony” (ZG ZSMP 1983, s. 3). Decydujący wpływ na zrezygnowanie przez ZSMP ze współpracy ze *Sveriges Folkhögskolelevers Förbund* miał jednak zapewne fakt, iż SFEF w 1981 roku nawiązał współpracę z Niezależnym Zrzeszeniem Studentów i w okresie stanu wojennego starał się następnie pomagać polskim studentom i w ramach szwedzkich manifestacji przeciw gen. Jaruzelskiemu i stanowi wojennemu zimą 1982 roku (SFEF 1981, Monti 1981/1982, s. 12). Nie podjęto więc wówczas żadnych działań, idących w kierunku odbudowania więzi z organizacją słuchaczy.

Przy określaniu warunków przyszłej współpracy wskazywano, że „idealnym rozwiązaniem byłoby wypracowanie państwowego bilateralnego układu w ramach istniejących umów kulturalnych, tzn. włączenie [...] współpracy do planu Ministerstwa Kultury i Sztuki”. Jako że sprawa takiego usytuowania współpracy wydawała się po stronie polskiej zbyt skomplikowana, przyjęto pomysł przygotowania innego wariantu – roboczego, który „powinien być wypracowany w dyskusji z partnerami i zalegalizowany odpowiednią umową między ZSMP i SFHL na piśmie”. Anonimowy autor studium wskazywał na konieczność sporządzenia umowy w formie pisemnej, gdyż „dotychczasowe kontakty opierały się na słownych ustaleniach lub [...] dokumenty zaginęły w trakcie reorganizacji ruchu młodzieżowego”. (Stwierdzenie to musi budzić pewne zdziwienie – zwłaszcza w kontekście doskonale zachowanej dokumentacji po stronie szwedzkiej, którą autor niniejszego szkicu odnalazł w sztokholmskich archiwach SFHL i SFEF). Podkreślał też, że „solidność partnerów wynika z umowy pisemnej i jest wtedy respektowana” (ZG ZSMP 1983, s. 2).

oraz że z różnych względów konieczne jest określenie wymagań stawianych stypendystom czy szczegółowego zakresu świadczeń oferowanych partnerowi. Miało to – zdaniem autora – uchronić organizatorów po stronie polskiej od pewnych zagrożeń, które zapewne pojawiały się we wcześniejszej wymianie. Czytamy o nich poniżej: „zdarzało się, że strona szwedzka kierowała do nas na długie pobyty uczniów, osoby bezrobotne i mało aktywne społecznie (z zawodów fizycznych) tłumacząc, że na długi pobyt nie może przyjechać ktoś o ustabilizowanym życiu; nauczyciel UL, działacz czy potencjalny dziennikarz, pisarz itp.” oraz że występująca we wcześniejszych latach „nierównowaga intelektualna wymiany sprawia, że nie zyskujemy sympatyków naszego kraju, naszej pracy młodzieżowej, bo kierowani ludzie mało są zainteresowani i niezadolni nawet do roli ambasadora kraju udzielającego stypendium”. Doprowadziło to autora do konkluzji, że należy przyjąć formułę: „stypendystą obu stron może być działacz SFHL lub ZSMP, związany swą pracą z formami oświaty dorosłych lub pracą w kulturze” (ZG ZSMP 1983, s. 3). Po latach niektóre z powyższych stwierdzeń wydają się dość kuriozalne. Oczywiście nie o wszystkich rodzących się „wątpliwościach” informowano partnera szwedzkiego, aby nie powodować niepotrzebnych napięć i zadrzań.

Postulowano, aby w nowej umowie ze Szwedami rozliczenie wszelkich wizyt przeprowadzano „każdorazowo globalnie, tzn. osoba za osobą, a ilość dni identyczna”. Działacze ZSMP – mając zapewne w pamięci perypetie wynikające czasami w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku – chcieli też zawrzeć klauzulę, iż „niewykorzystane miejsca przepadają bez prawa zwrotu kosztów stronie poszkodowanej”. Czas trwania stypendiów chciano skrócić do trzech miesięcy, gdyż – według autora raportu – „dłuższy pobyt powoduje frustracje, nie służy pogłębianiu wiedzy, tym bardziej że [...] kursy mają swoje tempo przegradzane wyjazdami świątecznymi, praktykami, wycieczkami, co stwarza gospodarzom określony problem wobec gościa” (ZG ZSMP 1983, s. 4).

Mimo pewnych wątpliwości co do sensu współpracy podległych mu placówek oświaty dorosłych z bliźniaczymi szwedzkimi instytucjami Zarząd Główny ZSMP wyraził ostatecznie zgodę na nawiązanie rozmów o powrocie do wspólnych przedsięwzięć. Polscy działacze ruchu uniwersytetów ludowych skrzętnie to wykorzystali przywracając kontakty ze znanym już z lat wcześniejszych partnerem w Królestwie Szwecji. W latach osiemdziesiątych XX wieku współpraca była koordynowana po stronie polskiej przez Radę Uniwersytetów Ludowych (powołaną w ramach ZSMP). Natomiast po stronie szwedzkiej – już tradycyjnie – przez *Svenska Folkhögskolornas Lärarförbundet* (Hovenberg 1986, s. 129–133; Hovenberg 1987, s. 30). Zrezygnowano natomiast z zaproszenia do dalszych wspólnych prac szwedzkiego związku studenckiego (SFEF).

Bardzo szybko, bo już w maju 1984 roku podpisano nową umowę międzynarodową regulującą wzajemne kontakty i zastrzegającą dwuletni czas trwania w odniesieniu do wojennym w Polsce (SPUL, 18-05-1984). Oprócz

wymiany stypendystów na całorocznych kursach czy wspólnej organizacji warsztatów i seminariów prowadzono też ożywioną wymianę grup studyjnych. Zainteresowanie udziałem w polsko-szwedzkiej współpracy było bardzo duże po obu stronach, toteż limity dotyczące liczebności grup ustalone we wspomnianej wyżej umowie na 15 osób były przeważnie przekraczane. Na przykład jesienią 1986 roku w jednym ze szwedzkich uniwersytetów ludowych przebywało 20 polskich gości, natomiast do Polski z rewizytą przyjechało aż 27 wykładowców szwedzkich *folkhögskolor* (SPUL, 05-12-11-1986).

Czasami występowały we współpracy pewne perturbacje spowodowane nieprzewidywanymi sytuacjami, wykraczającymi poza przyjęte formy. Na przykład w 1986 roku doszło do zadrrażnienia między oboma partnerami, kiedy to Związek Pokoju (*Fredsöföreningen*) zorganizowany przez słuchaczy *Stensunds folkhögskola* – jednego z tych uniwersytetów ludowych, które bardzo aktywnie uczestniczyły w polsko-szwedzkiej wymianie – wystosował i opowszechnił odezwę „Do Rządu Polskiego” (*„Till Polens Regering”*):

„Do Rządu Polskiego –

Związek Pokoju przy Szkole Ludowej w Stensund przesyła pozdrowienia dla Narodu Polskiego i wyraża swój podziw dla kraju, który w ciągu stuleci był symbolem walki ludu o niezależność i wolność. Jednocześnie odwołujemy się do tych, którzy kierują losami Polski, aby pozwolili na tworzenie lokalnych Związków „Solidarności” w zakładach pracy. Nie jest godne demokracji niepozwalanie na wolność słowa, poglądów i związków.

Za Szkołą Ludową w Stensund

(—) podpisy członków *Fredsöföreningen från Stensunds folkhögskola*”

(tłumaczenie polskie autor artykułu podaje za dokumentacją zachowaną w Archiwum SPUL, zb. Sprawy zagraniczne – 1986)

Wydaje się, że sytuacja była tym bardziej niezręczna, iż w tym czasie przebywała z wizytą studyjną w Stensund duża grupa nauczycieli i słuchaczy z Polski w ramach oficjalnej wymiany firmowanej przez Radę Uniwersytetów Ludowych przy ZSMP i SFHL (SN 1986). Obie strony – wykazując dużą determinację w kontynuowaniu kooperacji – starały się bagatelizować znaczenie tego typu sytuacji (Wywiad 2). Bez wątpienia jednak musiały one wprowadzać od czasu do czasu pewną nerwowość wśród oficjalnych animatorów współpracy, zwłaszcza po stronie polskiej.

Kolejną umowę dwustronną między szwedzkimi *folkhögskolor* a polskimi uniwersytetami ludowymi podpisano jesienią 1986 roku. Jeszcze dokładniej precyzowała ona zasady współdziałania ustalone dwa lata wcześniej oraz podkreślała wolę dalszego rozwijania wzajemnych kontaktów. W załąc-

niku do umowy ustalono zaś zasady wymiany stypendystów w latach oświatowych 1987/1988 i 1988/1989. Oprócz szczegółowych regulacji dotyczących organizacji stypendiów określono tam również zasady rekrutacji uczestników pobytów długoterminowych oraz sposoby rozwiązywania kwestii sportowych, które mogłyby się pojawić w czasie trwania pobytu (SPUL, 19-11-1986).

Dygresyjnie zauważmy, że ZSMP nie był już w latach osiemdziesiątych XX wieku jedynym podmiotem, w ramach którego działały uniwersytety ludowe w Polsce. Drugi polski decydent w sprawach placówek tego typu – Związek Młodzieży Wiejskiej i bliskie mu ideowo Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych reaktywowane tuż przed 13 grudnia 1981 roku – praktycznie nie utrzymywały jednak kontaktów z przedstawicielami szwedzkich *folkhögskolor*. Od czasu do czasu z tego środowiska wychodziły bowiem zarzuty, że szwedzki model uniwersytetu ludowego jest „zbyt uzawodowiony” i „niechciałoby wrócić do Grundtvigowskich tradycji” (DL 1983). Dlatego np. powołana przez ZMW jesienią 1981 roku placówka w Opaleniu (woj. gdańskie) sięgnęła do „tradycyjnych” wzorców duńskich, a nie do „zmodernizowanych” szwedzkich. Powstały tam Bałtycki Uniwersytet Ludowy bardzo udanie współpracował więc w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku np. z duńską *Herning Højskole* nie poszukując kontaktów z placówkami z terenu Królestwa Szwecji (Jedliński, b.r.w., pass.).

Współpraca pomiędzy szwedzkimi i polskimi uniwersytetami ludowym prowadzona w oparciu o umowy centralne przetrwała do początku lat dziewięćdziesiątych. Ważną cechą tych polsko-szwedzkich kontaktów oświatowych wydaje się być widoczna ciągłość zarówno co do podmiotów, które kooperację organizowały, jak i form organizacyjnych. Wśród tych ostatnich na uwagę zasługuje zwłaszcza regularna wymiana stypendialna nauczycieli i słuchaczy rozpoczęta w już 1963 roku. Ta forma towarzyszyła wzajemnym kontaktom obu środowisk uniwersytetów ludowych bez mała przez trzydzieści lat – ulegając tylko nieznacznym modyfikacjom. Umożliwiła ona w latach 1963–1968, 1976–1981 i 1984–1990 kilkumiesięczne pobyty w Polsce i Szwecji ponad stu czterdziestu stypendystom z obu krajów. W świetle tych danych w pełni uzasadniona wydaje się opinia, że była to kooperacja bez precedensu w historii szwedzkich kontaktów międzynarodowych w zakresie oświaty dorosłych.

Zapewne nie należy wykluczać i innych uwarunkowań: np. dla niektórych stypendystów z Polski istotnymi motywami do wyjazdu na wielomiesięczny pobyt w szwedzkim uniwersytecie ludowym mogła być możliwość poprawienia swojej sytuacji finansowej oraz fakt, że dla większości z nich była to jedyna możliwość legalnego wyjazdu „na Zachód”. Często zapewne też polskie organizacje młodzieżowe traktowały te stypendia jako swoistą nagrodę dla swoich członków. Ze strony szwedzkiej zaś niejednokrotnie dochodziło do problemów ze skompletowaniem odpowiednio licznej grupy chętnych do kilkumiesięcznego pobytu w Polsce, co powodowało czasami pojawianie się w placówkach polskich osób nieco przypadkowych. Generalnie jednak kontakty te należy określić – jako przynoszące obu krajom konkretnie

korzyści, zwłaszcza w zakresie wzajemnego poznania się i przełamywania stereotypów.

Inne wybrane aspekty współpracy w zakresie oświaty dorosłych (lata 80. XX w.)

Od początku lat osiemdziesiątych rokrocznie dwunastotygodniowe stypendia Szwedzkiego Czerwonego Krzyża mogli też otrzymać polscy wolontariusze z PCK. Obejmowały one pobyt szkoleniowy w *Röda Korsets folkhögskola* w Gripsholm. Placówka ta od lat oferowała bowiem dwanaście miejsc dla aktywistów Czerwonego Krzyża lub Czerwonego Półksiężycza z zagranicy. W latach osiemdziesiątych (i dziewięćdziesiątych) kilka osób z Polski skorzystało z tej możliwości kształcenia (Wywiad 3).

Szwedzkie instytucje oświaty dorosłych – a zwłaszcza uniwersytety ludowe aglomeracji sztokholmskiej oraz południowej Szwecji – stały się też po zmieszczeniu stanu wojennego częstymi miejscami odwiedzin polskich studentów. Studenci skandynawistyki z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza czy Uniwersytetu Gdańskiego chętnie wykorzystywali te placówki jako miejsca stały i praktyk zawodowych. Tym chętniej – że po 1984 roku można było w stosunkowo prosty sposób uzyskać na ten cel stypendium finansowane przez Instytut Szwedzki (Wywiad 2).

Spośród najważniejszych form współpracy polsko-szwedzkiej należałoby wspomnieć związki między największą szwedzką organizacją oświaty dorosłych Związek Oświaty Robotniczej (*Arbetarnas Bildningsförbund*) a NSZZ „Solidarność”. Rozpoczęły się one jeszcze przed wprowadzeniem stanu wojennego, kiedy to ABF zaproponował szkolenia w zakresie demokracji oraz „sztuki negocjacji” dla przedstawicieli nowo powstałego ruchu społecznego w Polsce. W latach 1982–1989 współpraca ta polegała na przekazywaniu pomocy finansowej dla zdelegalizowanej „Solidarności”, organizowaniu druku i przerzutu ulotek propagandowych oraz materiałów poligraficznych do Polski, a także rozciąganiu opieki nad byłymi działaczami Związku, którzy skorzystali z możliwości emigracji z kraju po okresie internowania i wyjechali do Królestwa Szwecji. Dodajmy, że w 1989 roku nastąpił częściowy powrót do sposobu współdziałania z lat 1980–1981. Szwedzki związek oświatowy stał się ponownie organizatorem szkoleń z zakresu zasad demokratycznej organizacji społeczeństwa, nowoczesnych reguł konsultacji związkowych, jak również – co było elementem nowym – sposobów przeciwdziałania bezrobociu.

Próbowano też jeszcze w początkach lat osiemdziesiątych organizować pomoc w szkoleniu językowym (głównie w języku angielskim) dla działaczy „Solidarności” szczebli lokalnych. Z kolei dla strony szwedzkiej istotne znaczenie w tych kontaktach miały osoby związanych w różny sposób z polskim związkiem zawodowym, które poprzez prelekcje i wykłady na temat polskich przemian ustrojowych dostarczali inspiracji dla problematyki edukacji obywatelskiej podejmowanej przez Szwedów (Wywiad 1).

Kilkakrotnie odżywała idea pomocy ABF w organizacji Ośrodka Solidarności w okolicach Kościerzyny (woj. pomorskie) wznawanego na idei uniwersytetu ludowego. Miało się w nim mieścić centrum ruchu kół samokształceniowych opartych o koncepcję Oskara Olssona oraz ośrodek edukacji obywatelskiej NSZZ „Solidarność”. Projekt został wysunęty przez sztokholmskich i kalmarskich działaczy szwedzkiego Związku Oświaty Robotniczej już w 1980 roku. Opracowano wówczas założenia organizacyjne oraz programowe polsko-szwedzkiej placówki. Ideę przypomniał następnie jeszcze u schyłku PRL-u w latach 1987–1988, a potem także w r. 1990 i w r. 1995 już w III Rzeczypospolitej (Wywiad I; Maliszewski 1999, s. 242–244).

Niestety projekt ABF nie doczekał się realizacji mimo wielokrotnych dyskusji dwustronnych. Wydaje się, że sama idea uniwersytetu ludowego nie wzbudziła wśród działaczy „Solidarności” zbyt dużego zaufania – kojarząc się bardziej z lewicowymi organizacjami młodzieżowymi ZSMP i ZMW, niż z efektywną metodą edukacji dorosłych o skandynawskim rodowodzie. Zawążył tutaj przypuszczalnie niedostatek rzetelnej wiedzy na temat koncepcji wyższej szkoły ludowej, jak i jej historii. Wyraźnie socjaldemokratyczne oblicze samego ABF nie sprzyjało też akceptacji projektu przez część działaczy NSZZ „Solidarność” szczebla krajowego. Z kolei lokalni działacze Związku regionu gdańskiego, którzy podjęli się kierowania sprawą po stronie polskiej, nie potrafili skupić wokół idei wielu sojuszników. Spadek entuzjazmu wobec Uniwersytetu Ludowego „Solidarności” spowodowany brakiem porozumienia w tej sprawie stał się z czasem wyraźnie zauważalny także po stronie szwedzkiej – tym bardziej że kontakty ABF z Polską nie leżały już w latach 90. w głównym nurcie zainteresowań międzynarodowych tej szwedzkiej organizacji oświaty dorosłych (Hedenquist 1996, s. 8–9).

Oprócz ABF kontakty z Polską utrzymywało u schyłku PRL-u również pięć innych oficjalnie zarejestrowanych w Szwecji niezależnych organizacji oświaty dorosłych, w tym np. *Folkuniversitetet* – ważna organizacja oświatowa skupiająca wykładowców i studentów szwedzkich uczelni wyższych, która szczególnie aktywnie współdziałała od połowy lat osiemdziesiątych z różnymi podmiotami Pomorza Zachodniego – zwłaszcza w zakresie kursów językowych i szkoleń ekologicznych. Te ostatnie zresztą u progu lat dziewięćdziesiątych stawały się coraz popularniejszym tematem wspólnych działań polskich i szwedzkich podmiotów oświaty dorosłych (Hedenquist 1996, s. 10–17).

Zakończenie

Jak widać w świetle rozważań przedstawionych w niniejszym artykule polsko-szwedzkie związki w zakresie oświaty dorosłych w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej były wielopłaszczyznowe. Należy przy tym podkreślić, że współpraca ta nie była dotychczas w polskiej literaturze andragogicznej zbyt doceniana. Z jednej strony szwedzkie instytucje oświaty doros-

nych stanowiły jeden z ośrodków kształcenia i podnoszenia kwalifikacji dla polskich emigrantów, dając też przy okazji pracę niektórym z nich. Z drugiej zaś – stały się miejscem czasowych pobytów polskich studentów, stypendystów z polskich uniwersytetów ludowych i innych instytucji czy naukowców z Polski.

Mimo iż była to współpraca o charakterze mocno zinstytucjonalizowanym i – po stronie polskiej scentralizowanym, to jednak dzięki niej wiele osób po obu stronach Morza Bałtyckiego mogło poznać się wzajemnie, zgłębić wiedzę na temat tradycji i kultury drugiego kraju, a także – przez codzienne wspólne obcowanie – osiągnąć poziom wiadomości, dotyczących życia członków obu społeczeństw, który jest niedostępny zwykłym turystom.

Wydaje się, że również dla samych Szwedów utrzymywane przez dziełościolecia relacje z Polakami miały szczególne znaczenie. Spośród innych szwedzkich działań oświatowych o charakterze międzynarodowym wyróżniały się one bowiem specyfiką form i koncepcji, a także intensywnością. Wyjątkowość tę podkreślały m.in. takie inicjatywy, jak Polski Uniwersytet Ludowy w Öreryd z drugiej połowy lat czterdziestych XX wieku, koncepcja *Slavisk folkhögskola i Sverige* z lat 1983–1984, a zwłaszcza działania *Svenska folkhögskolans Polenkommitté* w latach sześćdziesiątych, *Svenska folkhögskolans Polen Klubb* z drugiej połowy lat siedemdziesiątych XX wieku, regularna wymiana stypendystów utrzymana przez bez mała trzydzieści lat, a także oficjalna współpraca na poziomie ogólnonarodowym (np. ZSMP – SFHL i ABF – NSZZ „Solidarność”). Na podkreślenie zasługuje też fakt, że wzajemne kontakty w zakresie oświaty dorosłych nigdy nie były bezkrytyczną transmisją „szwedzkiego modelu” do Polski. W zasadzie przez cały okres współdziałania udało się zachować ich partnerski charakter, mimo występujących przez cały okres PRL-u wyraźnie różnych możliwości ekonomicznych.

Na zakończenie można wyrazić przypuszczenie, że dzięki rozlicznym, wielopłaszczyznowym związkom instytucji i organizacji kultury i oświaty dorosłych obu krajów, wyprzedzającym bardzo często tzw. kontakty oficjalne przewidziane dla przedstawicieli elit politycznych, udawało się wielokrotnie przełamywać wzajemne niezrozumienia po obu stronach „żelaznej kurtyny”. Uprawnione też zapewne wydaje się stwierdzenie, że aktywna i korzystna dla obu krajów współpraca w zakresie oświaty dorosłych ułatwiała przed rokiem 1990 późniejsze działania także na innych polach aktywności polsko-szwedzkiej.

Bibliografia

- Andersson I. (1996), *Internationalisering*, [w:] Pedagogisk Uppslagsbok, Lärarförbundets Forlag, Stockholm.
- A.S. (1946), *Szkoły polskie w Öreryd*, „Wiadomości Polskie”, nr 62, s. 10–11.

- Babinicz W. (1968), Morze Bałtyckie–Morze Północne. Współpraca uniwersytetów ludowych z Danią i Szwecją. „Twórczość”, nr 5, s. 163–164.
- Boozon S. (2005), Folk high school teacher education in Sweden. [w:] Maliszewski T., Wojtowicz W.J., Żerko J. (red.), *Anthology of Social and Behavioural Sciences. 20 Years of Co-operation between Universities in Gdańsk and Linköping*, Linköping University, Linköping, s. 265–272.
- Bron-Wojciechowska A. (1986), *Grundtvig, Wiedza Powszechna*, Warszawa.
- Brunnsviks Folkhögskola (1940), Årsberättelse 1939–1940, Dala-Demokratens Tryckeri, Falun.
- Burgman H. (1987), Folkhögskolan mot vidare horisonter. LiU-PEK-R-116. Linköpings universitet, Linköping.
- DL (1983), Przy redakcyjnym stole: Powrót do źródeł. „Dziennik Ludowy”, nr 301, 20-12-1983.
- Dorniak J. (1978), *Stosunki polsko-szwedzkie w latach 1944–1974*. Wydawnictwo WSP, Słupsk.
- Hall B. (1996), Co sobą reprezentuje szwedzki uniwersytet ludowy. [w:] Hovenberg H. et al. (red.), *Democratization of Education. Experiences from Poland and Sweden. „S(z)koldem” Project Papers*, Vuxenutbildarcentrum, Universitetet i Linköping, Linköping, s. 138–142.
- Hedenquist J-A. (1996), Studieförbundens internationella verksamhet 94/95. BMW/JAH, Söderköping, 96-02-06 (*mssps niepubl.*).
- Hedberg G-B. (1967), Information om Polenutbytet m.m från Polenkommittén. Brunsvik, Ludvika 27.02.1967 (*mssps niepubl.*; Tjänstemannarörelsens arkiv och museum w Sztokholmie [dalej jako TAM]: zb. SFHL, sygn. A 7, Vol. 2).
- Hovenberg H. (1976), Wznowienie współpracy między polskimi i szwedzkimi uniwersytetami ludowymi. „Oświata Dorosłych”, nr 4, s. 238–239.
- Hovenberg H. (1986), Kontakter mellan Polska folkhögskolor och Svenska folkhögskolans lärarförbund, [w:] W. J. Wojtowicz, *Pedagogiskt internationellt forum – exemplet Polen*. Universitetet i Linköping, Linköping 1986, s. 129–133.
- Hovenberg H. (1987), Teacher/student exchange Poland – Sweden. „Folkhögskolan”, nr 8, s. 30–31.
- Hovenberg H. (1996), Dialog i demokracja (Rozmowa ze szwedzkim andragogiem). „Litery”, nr 2, s. 12–15.
- Ilicki J. (1984), Presentation av forskningsprojektet Judisk identitet – förändringar i samband med migration, [w:] Wojtowicz W.J. (red.), *Vuxenutbildning i utveckling. Problem – trender*, Universitetet i Linköping, s. 51–61.
- Ismailov E., Maliszewski T. (2004), Szwedzkie szkolnictwo średnie dla dorosłych w progu XXI wieku. Wybrane problemy. „Rocznik Andragogiczny 2003”, s. 99–112.
- Jedliński W. (b.r.w.), Bałtycki Uniwersytet Ludowy w Opaleniu 1981–1989, Komitet Odrodzenia Uniwersytetów Ludowych „Młody Las”. Mas

- Kapellner G. (1984), Polsk folkhögskolekurs vid Valla folkhögskola? „Östgöten”, 18-05-1984.
- Later-Chodyłowa E. (1992), Polonia w krajach skandynawskich, [w:] Scysłowska-Cegłowa B. (red.), *Polonia w Europie*, Polska Akademia Nauk, Poznań, s. 615–626.
- Maliszewski T. (1999), Kierunki działalności uniwersyteów ludowych w Szwecji (1868–1996). Praca doktorska, Uniwersytet Gdański, Gdańsk (*mssps niepubl.*).
- Maliszewski T. (2001), Dwa nieznane szwedzkie epizody – przyczynek do historii polskich uniwersytetów ludowych na obczyźnie, [w:] Kargul J. (red.), *Dyskursy młodych andragogów*, t. 2, Wydawnictwo WSP im. T. Kościuskiego, Zielona Góra, s. 115–120.
- Maliszewski T. (2008), Den svenska folkhögskolan. En betraktelse från andra sidan Östersjön. ”Vuxenutbildarcentrums skriftserie 19”, Linköpings universitet, Linköping 2008.
- Michalik E. (1997), Omówienie dyskusji z Konferencji Międzynarodowej „Emigracja polska w Skandynawii”, [w:] Olszewski E. (red.), *Polacy w Skandynawii*, Wydawnictwo Panta, Lublin, s. 429–431.
- Mistewicz T. (1964), Byłem słuchaczem szwedzkiego Uniwersytetu Ludowego. „Razem”, nr 12, s. 61–64.
- Monti G. (1981/1982), Stöd studerande i Polen. “SFEF-NYTT (Folkhögskolelevers factliga tidskrift)”, nr 3 (Archiwum Sveriges folkhögskolestuderandes förbund w Hägersten [dalej jako A-SFEF]: sygn. B 4, Vol. 1).
- Och J. (1997), Niektóre struktury organizacyjne współczesnej Polonii szwedzkiej. [w:] Olszewski E. (red.), *Polacy w Skandynawii*, Wydawnictwo Panta, Lublin, s. 237–245.
- Oleksy M. (1966), W gościnie u potomków wikingów. Wizyta ZMW na uniwersytetach ludowych w Szwecji. „Razem”, nr 9, s. 25–26.
- Pettersson A. (1947), Młodzież i uniwersytety ludowe w Szwecji. „Sarbwa”, nr 3-4, s. 66–73.
- Półturzycki J. (1998), Edukacja dorosłych w Szwecji, [w:] idem, *Edukacja dorosłych za granicą*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 82–113.
- Preis I. (1983), Polska invandrares utbildningsvägar. Förslag till kurser på folkhögskola. F-linjen arbetet, Linköpings universitet, Linköping (*mssps niepubl.*; Archiwum Vuxenutbildarcentrum Uniwersytetu w Linköpingu: sygn. H 83:26).
- Roselius M. (1997), Vägvisarna genom folkhemets folkhögskola, Bilningsförlaget, Västra Sörby.
- Roselius S. (1984), Folkhögskolan som centrum för internationellt solidaritetsarbete. Rapport nr 107 från PUFF. December 1984, Fortbildningsavdelningen i Linköpings högskoleregion, Linköping.
- SFEF (1981), Appel från student – solidaritet i Polen, Jakobsbergs folkhögskola, Järfälla 1981 (*mssps niepubl.*; A-SFEF: sygn. E 3b, Vol. 2).
- SFEF Rapport (1983), Anteckningar förda vid överläggning med samrådsgruppen SIDA, SFHL, SFEF och Folkbildningsförbundet. Rapport

nr 99, Folkbildningsförbundet, [Stockholm], 1983-05-20. (*mssps niepubl.*; A-SFEF: sygn. E 3b, Vol. 2).

SN (1986), Polskt besök på Stensund. „Sörmlands Nyhet”, 12-11-1986.

SPUL (27-09-1983), Uchwała Prezydium Zarządu Głównego ZSMP w sprawie podjęcia i utrzymywania stałych kontaktów z Uniwersytetami Ludowymi w Szwecji, Danii, Finlandii i Norwegii, z dn. 27 września 1983 (*mssps niepubl.*; Archiwum Stowarzyszenia „Polskie Uniwersytety Ludowe” w Warszawie [dalej jako A-SPUL]: zb. Sprawy UL-ów na sekretariacie ZSMP).

SPUL (18-05-1984), Umowa między polskimi i szwedzkimi uniwersytetami ludowymi pt. „Wytyczne dotyczące współpracy między uniwersytetami ludowymi w Szwecji i w Polsce”, z dn. 18 maja 1984 r. (A-SPUL: zb. Sprawy zagraniczne – 1982–1984).

SPUL (19-11-1986), Propozycje kierunków współpracy między Uniwersytetami Ludowymi w Szwecji i w Polsce. ZG ZSMP – SFHL, Warszawa-Rozalin 1986. (A-SPUL: zb. Sprawy zagraniczne – 1986).

SPUL (05-12-11-1986), Sprawozdanie z pobytu w Szwecji, 5-12 listopada 1986 r. (A-SPUL: zb. Sprawy zagraniczne – 1986).

Sundberg G. (1970), Polen – utbyt. „Tidskrift för Svenska folkhögskolan”, nr 6, s. 265–266.

S. W. (1966), Wymiana doświadczeń między polskimi i szwedzkimi uniwersytetami ludowymi. „Oświata Dorosłych”, nr 3, s. 134.

/szym/ (1963), Młodzi Szwedzi gośćmi UL w Większycach. „Trybuna Opolska”, 22-10-1963.

TAM (27-05-1963), Pismo Internationellakommittén do Statens Utlänningskommission, z dn. 27 maja 1963 r. (*mssps niepubl.*; TAM: zb. SFHL, sygn. A 7, Vol. 2).

TAM (30-05-1963), Pismo G. Sundberga do Svensk-polska föreningen w Sztokholmie, z dn. 30 maja 1963 r. (*mssps niepubl.*; TAM: zb. SFHL, sygn. A 7, Vol. 2).

TAM (16-06-1963), Pismo Internationella kommittén SFHL do Konsultatu Polskiego w Sztokholmie z dn. 16 czerwca 1963 r. (*mssps niepubl.*; TAM: zb. SFHL, sygn. A 7, Vol. 2).

TAM (05-07-1963) Pismo G. Sundberga do Svenska Institutet z prośbą o współfinansowanie pobytu czterech Polaków w uniwersytetach ludowych: Brunnsviks, Fristads, Tjörns i Åsa, z dn. z 5 lipca 1963 r. (*mssps niepubl.*; TAM: zb. SFHL, sygn. A 7, Vol. 2).

TAM (02-09-1963), Odpowiedź G. Ahlströma dla SFHL o przyznaniu przez Instytut Szwedzki funduszy na sfinansowanie pobytu polskich oświatowców, z dn. 2 września 1963 r. (*mssps niepubl.*; TAM: zb. SFHL, sygn. A 7, Vol. 2).

TAM (26-08-1968), Komunikat o natychmiastowym zerwaniu współpracy SFHL z partnerami polskimi (kolejne redakcje komunikatu w językach szwedzkim oraz jego angielska i niemiecka wersje językowe) (*mssps niepubl.*; TAM: zb. SFHL, sygn. A 7, Vol. 2).

Tengberg E. (1968), Folkhögskolans uppkomst, [w:] Svensk folkhögskola 100 år, t. 1, Bokförlaget Liber, Uddevalla, s. 11–123.

Uggle A.N. (1991), Polacy w Szwecji – zarys historyczny. „Studia Scandinavica”, t. 13, s. 83–101.

Wojtowicz W.J. (1983a), Folkhögskoleverksamhet för Polacker i Sverige – ett internationaliserings och bildnings program. F-linjen arbetet, Linköpings universitet, Linköping (*mssps niepubl.*; Archiwum Vuxenutbildningscentrum Uniwersytetu w Linköpingu: sygn. H 83:32).

Wojtowicz W.J. (1983b), Folkhögskoleideologi i relation till “Polonia” ideologi i Sverige. “Folkhögskolan”, nr 6–8, s. 40–42.

Wojtowicz W.J. (1984), Socio-pedagogiska aspekter på den Sverige – polska minoritetens bildningsbehov. Folkhögskolans möjligheter. Pedagogiska institutionen. Universitetet i Linköping, Linköping.

Wywiad 1, wywiad z Gunnarem Alderstamem – działaczem ABF i oświatowcem, Ölands folkhögskola w Skogsby, 25-10-1995 (*dokumentacja w posiadaniu autora*).

Wywiad 2, wywiad z Hanssem Hovenbergiem – b. przewodniczącym Komitetu Wykonawczego Svenska folkhögskolans Polen Klubb; Vuxenutbildningscentrum w Linköpingu, 04-11-1995 (*dokumentacja w posiadaniu autora*).

Wywiad 3, wywiad z Göranem Petterssonem – rektorem Röda Korsets folkhögskola; Gripsholm, 04-02-1996 (*dokumentacja w posiadaniu autora*).

Wywiad 4, wywiad z Gunnarem Sundbergiem – b. przewodniczącym Komitetu Polskiego przy SFHL; Långholmens folkhögskola w Sztokholmie, 01-12-1995 (*dokumentacja w posiadaniu autora*).

Wywiad 5, wywiad z Gösta Vestlundem – b. centralnym inspektorem ds. folkhögskolor, nestorem szwedzkiej oświaty dorosłych; Folkhögskolans informationstjänst w Sztokholmie, 12-12-1995 (*dokumentacja w posiadaniu autora*).

ZG ZSMP (1983), Propozycje modelu współpracy i wymiany zagranicznej ze Szwecją, W-wa, jesień 1983 (*mssps niepubl.*; A-SPUL: zb. Sprawy UL-ów na sekretariacie ZG ZSMP).

Summary

Swedish-Polish Educational Contacts during the Period of 1945–1989: The Case of Adult Education

Key words: Sweden, Swedish adult education, international cooperation in education, Polish-Swedish cooperation

In his article the author presented the main directions of Polish-Swedish contacts in terms of adult education since the end of World War II to the decline of People's Republic of Poland in 1989. The entire publication was prepared based on a research in the archives and libraries on both sides of the Bal-

tic. Special attention was paid to two issues: (1) development of educational offer for Polish people living in Sweden – *inter alia*, an educational complex in transition camp in Öreryd and educational concepts for solidarity emigration of the 1980s and (2) cooperation of the communities of Swedish and People's Republic of Poland's adult education – in particular the activities of Polish Committee in the 1960s, the involvement of Polish Club in the 1970s, the cooperation of the Council of Folk High Schools functioning within the Union of Socialist Polish Youth (ZSMP) with Swedish Union of Folk High School Teachers (SFHL) as well as common projects of "Solidarity" Trade Union (NSZZ „Solidarność”) and the Swedish Workers' Education Association (ABF) of the 1980s. The paper also draws the readers' attention to certain exceptional character of the cooperation of Swedish adult education communities with Polish entities as compared with their relations with other countries. The author passed many judgments and drew a number of conclusions summing up both the joint activities undertaken by institutions of culture and education for the adults of the Kingdom of Sweden and People's Republic of Poland as well as their short- and long-term effects.

Wei-ni Wang¹
Ong-Fen Hsieh
Hwei-Jen Chan

A CONTENT ANALYSIS OF MISSIONS STATEMENTS OF TAIWANESE COMMUNITY COLLEGES

Introduction

The Taiwanese community college has a unique origin. Unlike many models that were created for the foremost purpose of increasing people's access to liberal and vocational education, the Taiwanese model was initiated after the revocation of martial law by NGO professionals aiming to liberalize the dissemination of knowledge from elite institutions and to advance the formation of a civil society. Since 1998, there have been 82 community colleges established to date.

This paper intends to introduce the revolution of the Taiwanese community college model to the international community. The primary purpose of this empirical study is to examine how Taiwanese community colleges portrayed their institutional missions and to what extent these missions have differed from the time when such a system just formed ten years ago. By analyzing text of community college missions, this study produces countable results of how these institutions presented themselves through public communication contents. This study expects to provide the international community with systematic understanding of rarely-explored Taiwanese community college missions by focusing on information presented directly by these institutions.

Overview of Taiwanese Community Colleges

Taiwan was a single-party country under strict martial law until 1987. After martial law was revoked, the country moved to a multiparty democracy with many political and social changes, and many of which have been initiated by groups outside the sphere of the state (Wright, 1999), including reforms of higher education. In 1994, Dr. Wu-shiung Huang initiated the advocacy of establishing community colleges (Taipei City Government, 1999) in order to

¹ Author identification: Wei-ni Wang, Assistant Professor, Department of Adult and Continuing Education, National Chung Cheng University, Taiwan. Hsieh and Chan are both graduate students from the same program. Please address any correspondence to Wei-ni Wang at weiniwang@ccu.edu.tw.

PLEASE DO NOT CITE WITHOUT PERMISSION OF THE AUTHOR.